

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2010

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: awara 2½

Bammbiri ili li na masiatari a 21.

PFESESANI

Vhalani ndaela dzi tevhelaho nga vhuronwane ni sa athu u thoma u fhindula mbudziso:

1. Ni humbelwa uri ni vhale siatari ili nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni songo didina nga u vhalala bammbiri lothe. Tolani siatari la Zwi re Ngomu ni swaye nomboro dza mbudziso dzo disendekaho kha bugu dze na guda nwaha uno.
3. Bammbiri heli li na khethekanyo THARU:
 - KHETHEKANYO YA A: Vhurendi (30)
 - KHETHEKANYO YA B: Nganea (25)
 - KHETHEKANYO YA C: Dirama (25)
4. Fhindulani mbudziso THANU dzo fhelela: **tharu** kha KHETHEKANYO YA A, **nthihi** kha KHETHEKANYO YA B na **nthihi** kha KHETHEKANYO YA C nga ndila i tevhelaho:
 - KHETHEKANYO YA A: VHURENDI
ZWIRENDO ZWO RANDELWAHO: Fhindulani mbudziso MBILI
TSHIRENDO TSHI SONGO RANDELWAHO: Fhindulani mbudziso NTHIHI.
 - KHETHEKANYO YA B: NGANEA
Fhindulani mbudziso NTHIHI.
 - KHETHEKANYO YA C: DIRAMA
Fhindulani mbudziso NTHIHI.
5. KUNANGELE KWA PHINDULO KHA KHETHEKANYO YA B (NGANEA) NA YA C (DIRAMA)
 - Fhindulani mbudziso idzi ndapfu na pfufhi u bva kha nganea na dirama zwe na funzwa.
 - Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO ya B, ni fanela u fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO ya C. Arali na fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO ya C, ni fanela u fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO ya B.

Mutevhe wa u sedzulusa u do ni thusa.

6. VHULAPFU HA PHINDULO

- Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu kha vhurendi ndi maipfi a u bva kha 250 u ya kha 300.
- Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu kha nganea na kha dirama ndi maipfi a u bva kha 400 u ya kha 450.
- Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso pfufhi kha vhu tshimbilelane na na maraga dzo nekedzwaho.

7. Tevhedzani ndaela dzo nekedzwaho mathomoni a khethekanyo inwe na inwe nga vhuronwane.

8. Nomborani phindulo dzanu kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.

9. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.

10. Nwalani nga vhudele, nahone zwi vhaleaho.

11. Ndangatshifhinga yo anganywaho:

- KHETHEKANYO YA A: minetse ya 40
- KHETHEKANYO YA B: minetse ya 55
- KHETHEKANYO YA C: minetse ya 55

ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI <i>Vhurendi ho randelwaho: Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE NA DZINWE</i>		
NOMBORO	MBUDZISO	SIATARI
1. Tshirendo: Musumbavhaloi	Mbudziso ndapfu	6
KANA		
2. Tshirendo: Tshidakwa	Mbudziso pfufhi	7
KANA		
3. Tshirendo: Ro tanga	Mbudziso pfufhi	8
KANA		
4. Tshirendo: Vhutungu ha musadzi ula	Mbudziso pfufhi	9
NA		
<i>Vhurendi vhu songo randelwaho: Fhindulani mbudziso NTHIHI</i>		
5. Tshirendo: Musadzi	Mbudziso ndapfu	10
KANA		
6. Tshirendo: Musadzi	Mbudziso pfufhi	11
KHETHEKANYO YA B: NGANEA <i>Fhindulani mbudziso NTHIHI</i>		
7. Tshi do lilwa	Mbudziso ndapfu	12
KANA		
8. Tshi do lilwa	Mbudziso pfufhi	12
KANA		
9. Bulayo lo talifhaho	Mbudziso ndapfu	14
KANA		
10. Bulayo lo talifhaho	Mbudziso pfufhi	14
KANA		
11. Mafeladambwa	Mbudziso ndapfu	16
KANA		
12. Mafeladambwa	Mbudziso pfufhi	16
KHETHEKANYO YA C: DIRAMA <i>Fhindulani mbudziso NTHIHI</i>		
13. Ha u tsa ndi ha u gonya: Kani-ha vha tou dilwela?	Mbudziso ndapfu	18
KANA		
14. Ha u tsa ndi ha u gonya: Ralutanda	Mbudziso pfufhi	18
KANA		
15. Milomo ya nukala	Mbudziso ndapfu	19
KANA		
16. Milomo ya nukala	Mbudziso pfufhi	20

PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI.

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Ivhani na vhubanzi ha uri no fhindula mbudzo dzothe nga u vhea luswayo kha uyu mutevhe wa u sedzulusa:

KHETHEKANYO	MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO TSHO TEAHO	X
A: Vhurendi (Tshirendo tsho randelwaho)	1 – 4	2	
A: Vhurendi (Tshirendo tshi songo gudelwaho)	5 – 6	1	
B: Nganea (Mbudzo ndapfu kana mbudzo pfufhi)	7 – 12	1	
C: Dira (Mbudzo ndapfu kana mbudzo pfufhi)	13 – 16	1	
*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na ya C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI.			

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

Fhindulani mbudzo MBILI kha NNA dzo vhudziswaho.

VHURENDI HO RANDELWAHO/GUDELWAHO**MBUDZISO 1** (Mbudzo ndapfu)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane ni kone u fhindula mbudzo yo vhudziswaho.

MUSUMBAVHALOI – F Mutshaeni

- 1 Ranga nga yau u songo nga tshiivha u sumba,
- 2 Musumbavhaloi, zwau elelwa u ranga, u sumbe.
- 3 Ranga nga lau danda u bvisa,
- 4 Ngalo vhañwe tshenzhemo i ðale
- 5 Munwe u ðisumba, u gude.
- 6 Musumbavhaloi mutate-u sumbwa
- 7 Mushaya tshisumbelwa kha lothe a tshi kala,
- 8 Na mufuwi a siho wa lothe
- 9 Musumbavhaloi guda u gudese
- 10 U gudese u khagala lwa phatho u sumba
- 11 Maitele na mbuya tsumba khagala nga iwe
- 12 Zwine nga mbilu u itelwa wa emula
- 13 Kha vhothe u itela u simesa
- 14 U sumbe lwa phatho na ndaedzo u tonde.

Talutshedzani ndila ine mitaladzi na ndima zwa tutuwedza ngayo thalutshedzo ya tshirendo itshi.

[10]

KANA

MBUDZISO 2 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIDAKWA – T Makhado

- 1 Vhutshilo hau vhu nga ha luthwethwe vhulimboni
- 2 Naho wa sindwa mutulini wa mavhele
- 3 Vhutshilo hau a vhu nga guvhuwi
- 4 Nge mathada a u dela sa zwitshele zwa muumba.
- 5 Ngavhe u vhe **khundavhalai** i shayaho mudengu
- 6 Ha nga u konana na dziphombwe u lusa ndaka
- 7 Nayo dzau wo dzi rea nga tshikwekwe
- 8 Wa nga tsilu li bulaho zwothe zwa mbiluni.
- 9 Ngavhe u sa nwe tuvhu
- 10 Nge wa hangwa vhotoma hau
- 11 U sa tsha elelwa zwa mathupho
- 12 Vhunga nyambo dzau hu zwiombo ngomani.
- 13 Ngavhe mulomo wau u tshi ambela mbevhevhe
- 14 U lwele vha tsikuni na vhashai
- 15 U nga magungwa a vhashai o nwela kotho
- 16 Ngeno vaphulusi vha tshi tshimbila nga thongathusedzi.
- 17 Iwe tshidakwa u vhusaho vhotoma
- 18 U nga ndau i vhombaho ya phanzhe
- 19 Vhunga thamu na tole zwi tshi iledza vhotala
- 20 Nge muvhuso wau wa tshimbila nga thongatserekanyo.
- 21 Vhutshilo hau ndi khangala khanganyise
- 22 Nge khangala ya ruda mato
- 23 Vuluvulu lo fa nga vuhwavho.

- 2.1 Topolani vese/mutaladzi une wa amba uri tshidakwa tshi nga tshi a ofhisa
ngeno hu si na tshine tsha bveledza. (1)
- 2.2 Ndi figara-de ya muambo ye murendi a i shumisa kha mitaladzi/vese l
na 4? (1)
- 2.3 Murendi u vhona vhutshilo ha tshidakwa nga ndila-de? (2)

- 2.4 Vhudipfi ha murendi ndi vhufhio tshirendoni itshi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.5 Talutshedzani zwine mitaladzi/vese 1 – 4 dza amba zwone. (2)
- 2.6 Ni a ima na murendi kha kuvhonele kwawe kwa tshidakwa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- [10]**

KANA

MBUDZISO 3 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni ḁo kona u fhindula mbudziso dzo ḁisendekaho khatsho.

RO ṬANGANA – AC Bvumbi

- 1 Nṅe na inwi
- 2 Ro ṭangana ndi songo humbula
- 3 Mbilu dzashu dza ṭangana
- 4 Dza vha mbilu nthihi
- 5 Ra humbula mazha
- 6 Dzo vhoxwa nga lufuno
- 7 Ra hoṭola roṭhe.
- 8 Lwendonri ri tshimbila ro hakana
- 9 Ri tshi posa maga khathihi
- 10 Ri tshi swika murunzini ra awela roṭhe
- 11 Ri tshi takuwa ra takuwa roṭhe
- 12 Hu si na lūiwe lunako lu nkambaho.
- 13 Nda farwa nga ṇḁala ni a ntikela khali
- 14 Nda farwa nga ḁōra ni a nkela maḁi
- 15 Nda farwa nga ḁuda ni a nkota
- 16 Nda dzhenwa nga mbiti ni a nkhuthadza
- 17 Wanga muya wa fhola.
- 18 Ri ḁa ndilo nthihi
- 19 Ri kuvhatedzana nguvho nthihi
- 20 Ri amba nga ipfi lithihi
- 21 Ra thathedza vhavilinganyi
- 22 Vhokhuthe vha re zwifheti.

- 3.1 Topolani vese/mutaladzi une wa amba uri vhafunani avha vha diphina vhothe nga zwivhuya. (1)
- 3.2 Ndi figara-de ya muambo ye murendi a i shumisa kha vese/mutaladzi 12? (1)
- 3.3 Murendi u vhona mufunwa wawe nga ndila-de? (2)
- 3.4 Vhudipfi ha murendi ndi vhufhio tshirendoni itshi? (2)
- 3.5 Talutshedzani zwine vese 18 – 22 dza amba zwone. (2)
- 3.6 Ni a ima na murendi na kha kuvhonele kwawe kwa vhafunani vha vhukuma? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- [10]

KANA

MBUDZISO 4 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

VHUTUNGU HA MUSADZI ULA – RF Ratshitanga

- 1 Imani nothe nga zwiingamo
- 2 Ni vhone ngozwi yawe i tshi bva zwipida
- 3 Nga mathupho i si tshe na ndalamo
- 4 Vhutungu hayo mbilu yawe vhu tshi tou hada.
- 5 Vhutungu ha musadzi ula
- 6 Ndi ha liivha le la fhurwa mafhondo
- 7 Liduna muzwimi, nga vhura o pfula
- 8 Mulomo walo wa tuvha dza dakalo thendo.
- 9 Ngozwi ya malofha a tshihosini,
- 10 One mapfura o pfumaho vhukuma
- 11 Sa lithubwa, mitodzi i tshi dzula shamani
- 12 Vhutungu, musadzi ha dzula ho luma.
- 13 Vhutungu he ha hotefhadza na ipfi
- 14 Ha vhonele na kha tshifhatuwo
- 15 Zwililo nga fhedzi ha vha mufhi
- 16 Ndi ha we mathubwa a beba.

- 4.1 Topolani ipfi line la amba **vhana** vha musadzi ula ane a khou ambiwa mafhungoni aya. (1)
- 4.2 Ni guda zwifhio tshirendoni itshi? (1)
- 4.3 Ndi ngani murendi o dovholola ipfi "vhutungu" tshirendoni itshi? (2)
- 4.4 Murendi u toda u ri vhudza zwifhio nga mutaladzi/vese 12? (2)
- 4.5 Ndi figara-de ya muambo ye murendi a i shumisa kha mutaladzi/vese 16, nahone o i shumisa u bveledza muhumbulo ufhio? (2)
- 4.6 Ni a pfela vhutungu uyu musadzi kha zwo mu welaho? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- [10]**

NA

VHURENDI VHU SONGO GUDELWAHO/RANDELWAHO

MBUDZISO 5 (Mbudziso ndapfu)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso yo disendekaho khatsho.

MUSADZI – TR Ratshitanga

- 1 Musadzi a si nge a vha o shayaho ndebvu,
- 2 Kana nge a mamisa.
- 3 Wa sa divha zwenezwo devha zwau thebvu,
- 4 U sa fhedze mbavhalelo yawe nga u tambisa.
- 5 A si nge a vha wa lukanda lutete,
- 6 Kana nge a vudesa,
- 7 Wa vha na mashithe a uri a ye u u bikela vhutete.
- 8 U dzumba ndi vhutshivha, nga ndi ralo-ha u buledza.
- 9 A songo vha ene nge a tswukesa,
- 10 Kana nge vhabebi vhawe vha lugesa,
- 11 Wa fhurwa nge wawe nwendu a di u fukedza,
- 12 Ngeno wa hangwa uri mbingano i diswa nga lufuno u dugesa.
- 13 Luvhomba lwa musadzi-sadzi ndi u diita musadzi,
- 14 A ralo a divha zwe a dzulela afho mudini,
- 15 Ngeno a sa hangwi uri kha iwe fhedzi u musadzi.
- 16 A tenda zwenezwo vhuiwa hothe a hu na tshidini.

Sengulusani kunangele kwa maipfi ni tshi sumbedza uri kwo tūtūwedza hani
thalutshedzo ya tshirendo itshi.

[10]

KANA

MBUDZISO 6 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo
disendekaho khatsho.

MUSADZI – TR Ratshitanga

- 1 Musadzi a si nge a vha o shayaho ndebvu,
- 2 Kana nge a mamisa.
- 3 Wa sa divha zwenezwo devha zwau thebvu,
- 4 U sa fhedze mbavhalelo yawe nga u tambisa.
- 5 A si nge a vha wa lukanda lutete,
- 6 Kana nge a vudesa,
- 7 Wa vha na mashithe a uri a ye u u bikela vhutete.
- 8 U dzumba ndi vhutshivha, nga ndi ralo-ha u buledza.
- 9 A songo vha ene nge a tswukesa,
- 10 Kana nge vhabebi vhawe vha lugesa,
- 11 Wa fhurwa nge wawe n̄wenda a di u fukedza,
- 12 Ngeno wa hangwa uri mbingano i diswa nga lufuno u dugesa.
- 13 Luvhomba lwa musadzi-sadzi ndi u diita musadzi,
- 14 A ralo a divha zwe a dzulela afho mudini,
- 15 Ngeno a sa hangwi uri kha iwe fhedzi u musadzi.
- 16 A tenda zwenezwo vhuiwa hothe a hu na tshidini.

- 6.1 Topolani vese/mutaladzi une wa amba uri arali u sa divhi musadzi
ditambe zwau u bve khazwo. (1)
- 6.2 Ipfi "luvhomba" li ni disela tshifanyiso tshifhio? (1)
- 6.3 Mutevhetsindo wa tshirendo itshi ndi ufhio? Ni tikedze phindulo yanu. (2)
- 6.4 Mitaladzi/vese 3 – 4 dzi ni fha thikho-de ya vhurendi? Tikedzani. (2)
- 6.5 Murendi u toda u ni vhudza zwifhio nga mutaladzi/vese 11?
Talutshedzani. (2)
- 6.6 Kuvhonele kwa murendi kha musadzi ni a tendelana nakwo? Tikedzani. (2)

[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha khethekanyo iyi.

MBUDZISO 7 (Mbudziso ndapfu)***TSHI DO LILWA* – NE Phaswana**

Sengulusani ni tshi sumbedza uri mvumbo ya Vho-Luvhone yo thusedza u gumafhi kha u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi.

[25]

KANA**MBUDZISO 8** (Mbudziso pfufhi)***TSHI DO LILWA* – NE Phaswana**

Vhalani tshipida tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela:

1	Vhege yenei yo fhiraho vho mbo di tangedza lunwalo lune lwa ri arali
2	niwedzi hoyu ha sa badelwa tshelade ya tshikolo tsha vhana, vhuhulu
3	vhana vhavho vha do mbo di shakuliswa tshikoloni. Mulovha lino Vho-
4	Emeli vho vhuya na vhurifhi vhu bvaho kha vhoramilayo vhune ha ri
5	saizwi vho pfuka u badela tshikolodo tsha zwiambaro tsha vhengele la
6	<i>Queens Boutique</i> , miniwedzi ine ya swika miraru, vha sa badela uno
7	niwedzi, hu vho do tou shuma tshanda tsha wone mulayo. Vha bannga
8	ye vha wana thuso hone musi vha tshi renga goloi, vho vha vho da u i
9	dzhia nga Musumbulowo wa vhege yeneyi; ha tou fa murathu wa vhona
10	Vho-Luvhone u vha fara tshanda nga tshelade ye vha bannga vha sokou
11	ri vha do i tangedza naho i songo lingana.

- 8.1 Muṭa uyu wa ha Luvhone wo bulwaho mafhungoni aya u dzula ngafhi? (1)
- 8.2 Bulani zwiṇwe zwa zwikolodo ZWIRARU zwa hafha muḍini nga nṇda ha hezwi zwo ambiwaho afha mafhungoni e na vhala. (3)
- 8.3 Hone ndi mini tshi no khou vhanga izwi zwikolodo afha muḍini? (2)
- 8.4 Ndi zwifhio zwe na guda zwi tshi elana na vhutshilo ha Vho-Emeli kha mafhungo e na vhala? (2)
- 8.5 Vho-Emeli na munna wavho Vho-Luvhone vha fhambana hani zwi tshi ya kha kuvhonele kwavho kwa zwikolodo? (2)

8.6 Muṭa uyu wa Vho-Luvhone wo vha na ndila ye wa elekanya u ḍibvisa ngayo zwikolodoni. Ndila iyo ndi ifhio, nahone yo shuma naa? (3)

8.7 Kha mafhungo a tevhelaho inwi nangani zwine na vhona zwi zwone-zwone.

8.7.1 Ndila ye muṭa uyu wa i shumisa hu u ḍibvisa zwikolodoni a yo ngo kunda mupikisi/vhupikisi. Vhenevho ndi ...

A Ravhutsi na Thinavhuyo.

B Mulayo.

C Vho-Muguvuto.

D B na C. (2)

8.7.2 Thero ya bugu iyi ndi ...

A vhuvhava a vhu vhuedzi.

B zwikolodo zwi nga fhedza zwo dzhenisa muthu khakhathini.

C vhugevhenga.

D muthu a nga ḍi tshila vhutshilo ho vhifhaho a fhedza o rembuluwa. (2)

8.8 Liambeḽe ḽi re kha mutaladzi 6 ḽi kwama hani kupfesesese kwanu kwa magumo a bugu iyi nga u angaredza? Ṭalutshedzani. (3)

8.9 Zwiito zwa Vho-Emeli buguni iyi zwi bvukulula hani mvumbo yavho zwi tshi elana na zwa matshilisano? (2)

8.10 Mafhungo asia ane a bva mathomoni a bugu iyi. A vhaleni uri ni ḍo kona u fhindula mbudziso yo ḍisendekaho khao.

"Ndi vho kona u zwi vhona zwino. Zwikolodo hafha muḍini zwi tou tshatshama sa nnda kha tshirahadonngi tsho anewaho ḍuvhani; ngoho zwi tou vha zwone zwiendangankhunu nga khaladzi. Ndi ḍo ri a zwo ngo ralo ngani; he, ḍanu mmbudza; zwothe zwine ra vha nazwo ndi zwikolodo fhedzi ..."

Sengulusani ndeme ya kushumiselwe kwa tshitaela na siangane kha mathomele hu u itela u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi. (3)

[25]

KANA

MBUDZISO 9 (Mbudziso ndapfu)***BULAYO LO TALIFHAHO*** – AW Magau

Sengulusani ni tshi sumbedza uri mvumbo ya Vho-Lugisani yo thusedza u gumafhi kha u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi.

[25]

KANA**MBUDZISO 10** (Mbudziso pfufhi)***BULAYO LO TALIFHAHO*** – AW Magau

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela:

1	Zwenezwi vha tshi khou tshimbila vhe vhararu ndi misi Vho-Mamidze
2	vha tshi khou amba haya mafhungo vha tshi ita vha tshi a peamisa
3	vhukuma na u gungulela Vho-Lugisani. "Hoyu Lugisani mushumoni wa
4	khoro kha bvisiwe. Fhedzi naho o no mela midzi sa shamboda-
5	vhadzimu mitangani, <i>ri do mu tasulela nda a do dzula kha lutambo</i>
6	<i>zwa nga tshikhopha</i> . Vhathu, aredi! Nne ndi kha di pambutshela
7	hayani." Vhafunzi vha tshi amba izwi vho vha vho no pambutshela kha
8	ndila i livhaho hayani ha havho.
9	"Ndi zwone vhafunzi arali vha tshi kona vha mmbone kana vha
10	vhonane na vhamusanda Vho-Mukhotho malugana na hoyu Lugisani.
11	Vha tshi da hu funa vho vuwa nga khwali vha fara dza mapfene. Vha
12	khou zwi pfa?" ...

- 10.1 Avha vhathu vha khou amba mafhungo aya vha tshi khou bva ngafhi? (1)
- 10.2 Bulani zwithu ZWIRARU kha zwo itwaho nga Vho-Lugisani zwe zwa sinyusa vhaambi vha mafhungo aya. (3)
- 10.3 Tshivhangi tsha dziphambano idzi vhukati ha Vho-Lugisani na vhaambi ndi tshifhio? (2)
- 10.4 Ndi zwifhio zwe na guda zwi tshi elana na vhutshilo ha Vho-Mamidze kha mafhungo e na vhala? (2)
- 10.5 Vho-Mamidze na khonani yavho Vho-Mandiwana vha fana ngafhi zwi tshi yelana na kuhatulele kwavho kwa milandu khoroni? (2)

- 10.6 Ndila ye avha vhanna vha elekanya u ita ho vha u lukela Vho-Lugisani *'bulayo lo talifhaho'*. Aya maano o shuma na? Talutshedzani. (3)
- 10.7 Kha mafhungo a tevhelaho inwi nangani zwine na vhona zwi zwone-zwone:
- 10.7.1 U pikisa Vho-Lugisani kha mafhungo aya a zwo ngo vha zwi leluwaho nga mulandu wa u lingana ha maimo. Ndi ngazwo a salaho a tshi tou pikisa e khagala e ...
- A Vho-Mukhotho.
B Vho-Mandiwana.
C Vho- Mphaga.
D Vho-Mamidze. (2)
- 10.7.2 Thero ya bugu iyi ndi ...
- A vivho na vengo a zwi vhuedzi.
B wa tshilela u tovhola muñwe u a fhedza wo dzhena khomboni.
C vivho na vengo.
D muthu e murangaphanda kha digudise u divha vhathu vha re nga fhasi hawe. (2)
- 10.8 Lifurase lo swifhadzwaho/sendamiswaho li kwama hani kupfesesele kwanu kwa mafhungo buguni iyi? (2)
- 10.9 Kuambele kwa Vho-Mandiwana kha mitaladzi 8 – 10 ku bvukulula hani mvumbo yavho zwi tshi elana na zwa matshilisano? (3)
- 10.10 Mafhungo asia ane a bva mathomoni a bugu iyi. A vhaleni uri ni do kona u fhindula mbudziso yo disendekaho khao.

Mugivhela muñwe na muñwe khoro ya lushaka ya shango la Mphagane i vha na madzulo a u dzudzanya mafhungo a shango kana u sengisa milandu. Tshiñwe tshifhinga arali hu na mafhungo mahulusa sa u vhea vhuhosi, u swita mahosi na kha mañwe mafhungo-vho na vhaofisiri vha vhatshena sa khomishinari na madzhisitarata kana vhañwe vhahulwane vho teaho vha a takuswa vha ya.

Sengulusani ndeme ya kushumiselwe kwa tshitaela na siangane kha mathomele hu u itela u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi. (3)

[25]

KANA

MBUDZISO 11 (Mbudziso ndapfu)**MAFELADAMBWA – NE Sigogo**

Sengulusani ni tshi sumbedza uri mvumbo ya Mawela yo thusedza u gumafhi kha u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi. [25]

KANA**MBUDZISO 12****MAFELADAMBWA – NE Sigogo**

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao:

1	"Ee ndo wana lo khiiwa baba. Na heli la ngei murahu hafhu ndo di tou
2	phuresa iyi rimouthu baba la kona u vulea. Zwino itshi tshithu tsho
3	dzheniswa nga nnyi? Nahone arali tsho dzheniswa nga muthu, o tshi
4	dzhenisa nga ngafhi ho vha ho khiiwa? Hone zwino inwe mbudziso ine
5	wa nga vhudzisa ndi ya uri, zwino hafhu tsho sina, tsho fa lini? Baba,
6	haya mafhungo ha pfali na luthihi lini. Hone zwino ri do ri ndi buto la
7	mini helo li sa nukhi zwone ngoho?"
8	Vho-Ramasunzi vho tharamudza zwanda vha kombamisa mulomo vha
9	rua na matu vha tshi sumbedza uri a re mushumi wa heyi mishumo a
10	vha mu divhi. "Nwananga, na phindulo dza hedzo mbudziso dzau, a thi
11	na na nthihi ngauri na hezwi zwa namusi ngoho zwo nkela matari
12	niwananga. Na zwauri ndi ite mini, ngoho zwo ndziedza na
13	mihumbulo."

- 12.1 Vhathu avha vha khou amba mafhungo aya vhe ngafhi? (1)
- 12.2 Bulani vhaiwe vhathu VHARARU vhe vha fhedza vho kwamea nga mafhungo aya e na vhalala. (3)
- 12.3 Mafhungo aya e na vhalala o bveledza phambano-de kha bugu iyi? (2)
- 12.4 Ndi zwifhio zwe na guda zwi tshi elana na vhutshilo ha Vho-Ramasunzi kha mafhungo e na vhalala? (2)
- 12.5 Nga ndivho yanu ya bugu yotho ni vhona avha vhaambi vho fhambana hani nga kuhumbulele zwi tshi elana na fhungo line vha khou amba nga halo? (2)

12.6 Ndila ye Vho-Matodzi sa makhadzi vha elekanya u tandulula ngayo thaidzo ya tshithu tsho wanalaho giratshini yo shuma na? Talutshedzani. (3)

12.7 Kha mafhungo a tevhelaho inwi nangani zwine na vhona zwi zwone-zwone:

12.7.1 Muaneva dendeke buguni iyi ndi ...

- A Vho-Ramasunzi.
- B Vho-Sara.
- C Mawela.
- D Vho-Maemu. (2)

12.7.2 Thero ya bugu iyi ndi ...

- A malofha a u dodzwa ha fari.
- B Vho-Makhadzi mathina vha a lutanya.
- C vhutendatenda kha zwa vhuloi.
- D A na B. (2)

12.8 Mawela u pfala a na mbudziso nnzhi dzi no khou kunda phindulo, izwi zwi kwama hani kupfesesesele kwanu kwa mafhungo buguni iyi? (2)

12.9 Kuambeke kwa Vho-Ramasunzi kha mitaladzi 9 – 11 ku bvukulula hani mvumbo yavho zwi tshi elana na zwa matshilisano? (3)

12.10 Mafhungo asia ane a bva mathomoni a bugu iyi. A vhaleni uri ni do kona u fhindula mbudziso yo disendekaho khao.

Mudi wa Vho-Ramasunzi wo dzula wo tou nekana khoro na wonoyu wa ha Lialama henevha muvhunduni wa Tshanowa. Hoyu muvhundu wa Tshanowa u henevha kha la Domboni. Hoyu muvhundu wo dzula wo tou ingamela govha la Tambaulate. Zwino hei mudi ya Tshanowa yo tou dzula zwavhudi kha tshiteaduvha ... Vhana vha heyi mudi vha tamba vhothe. Na vhomme vha vhenevha vhana maduvha a musu vha si na zwine vha khou ita ngei zwitangani zwavho, u wana vhathada vho didzulela vha tshi khou endela u la mihani.

Sengulusani ndeme ya kushumiselwe kwa tshitaela na siangane kha mathomele hu u itela u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi. (3)
[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**MBUDZISO 13** (Mbudziso ndapfu)**HA U TSA NDI HA U GONYA** – LL Mafenya na NA Milubi**KANI-HA VHA TOU DILWELA** – LL Mafenya

Sengulusani ni tshi sumbedza uri hu na hune mulayo wa sa khou sumbedza u londa pfanelo dza vhafumakadzi na vhana, nga maanda kha milandu ya u tshipiwa. Hu tsireledzwa pfanelo dza mutshinyi u fhirisa tshipondwa.

[25]

KANA**MBUDZISO 14** (Mbudziso pfufhi)**HA U TSA NDI HA U GONYA** – LL Mafenya na NA Milubi**RALUTANDA** – NA Milubi

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho:

Ralutanda: Ni khou dovha? U tshotshoma vhusiku ni khou amba nnyi?

Sara: Na nne-vho hii. Ndi amba zwa u vhuya vhusiku. Ndi amba uri zwi thusa mini zwa u tshenisela vhañwe ngei nnda ngeno hayani hu si na tshi lugaho. Kha vha vhone afha he ra dzula hone. Vhone vhe zwi a takadza u dzula thumbani yeneyi na vhana vhenevha hu sa fhatiwi. Vhone vha kha di amba zwenezwi zwa u lindela dzipholisi dzanga dzi tshi matshuwara.

Ralutanda: A u pfi, no thoma.

- 14.1 Vhathu avha vha khou amba mafhungo aya vhe ngafhi? (1)
- 14.2 Tshivhangi tsha thaidzo i no khou ambiwa afho ndi tshini? (2)
- 14.3 Bulani zwithu ZWIVHILI zwe zwa ita uri Vho-Sara vha vhe na vhubanzi uri Vho-Ralutanda vho lengiswa nga mufarekano, ni dovhe ni bule na dzina la muthu onoyo. (3)
- 14.4 Hone ndivho ya dirama iyi ndi ifhio? (2)

- 14.5 Sumbedzani zwine Vho-Ralutanda vha funelwa zwone mudini wa Vho-Sofi. (2)
- 14.6 Vhambudzani kutshilele kwa vhatambi avha vhavhili vhe na vhala nga havho. (2)
- 14.7 Nangani phindulo yone-yone kha mitevhe yo nekédzwaho:
- 14.7.1 Mutambi mulutanyi diramani iyi ndi ...
- A Vho-Sofi.
B Vho-Ralutanda.
C Vho-Sara.
D Vho-Fhelani. (2)
- 14.7.2 Dirama iyi ndi ya lushaka lwa ...
- A likhaulambilu.
B tseiso.
C vhulombo.
D fasi. (2)
- 14.7.3 Tsho itaho uri Vho-Sara vha le tshokoleithi i re na mulimo ndi ...
- A Vho-Sofi.
B u fulufhela munna wavho.
C dzipholisi.
D vhutamatama. (2)
- 14.8 Kuambele kwa Vho-Ralutanda ku ni disela muhumbulo-de malugana na fhungo lo dzulelwaho? (2)
- 14.9 Zwo iteaho kha Vho-Sara zwi a tendisea na? Tikedzani. (2)
- 14.10 Ambani vhupfiwa hanu malugana na vhutshilo ha mutani wa Vho-Ralutanda. (3)
- [25]

KANA

MBUDZISO 15 (Mbudziso ndapfu)**MILOMO YA NUKALA – MP Nefefe**

Sengulusani ni tshi sumbedza uri Vho-Bukuṭa vha khou tshila vha sa londi pfanelo dza vhathu sa zwo nekedzwaho nga ndayotewa ya Afrika Tshipembe.

[25]

KANA**MBUDZISO 16** (Mbudziso pfufhi)**MILOMO YA NUKALA – MP Nefefe**

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

Vho-Ramuntswu:	Ndo livhuwa. Zwiitwana zwa Ntshengedzeni ano maduvha ngoho a zwi khou vhuya zwa pfesesea na luthihi. A zwi konḁi kha Ntshengedzeni uri u wane o edela kilasini ngeno vhadededzi vha tshi di vha vhukati na u funza. Kana wa ri u tshi mu vhudzisa mbudziso a tou tshenuwa. Khamusi a fhedza nga u amba zwithu zwa thungo-thungo zwi sa elani na zwi no khou funziwa. Tshiniwe tshifhinga u tou wana muvhigo u no khou bva kha vhaṁwe vhana vha tshikolo vha tshi khou talutshedza zwauri Ntshengedzeni u khou sokou lila e ethe. Zwino riṁe sa vhadededzi hezwi zwithu a zwi khou vhuya zwa ri fara na luthihi. Ri khou vhona hoyu niwana e na thaidzo i sa takuwi.
Vho-Raiwedzi:	Ro lingedza nga ndila dzothe uri ri pfe thaidzo yawe. Zwothe zwo sokou sea zwi tshi tanama. Ndi ngazwo vha tshi vhona ro vhuya ra tou vhidza iwe vhabebi vha niwana uri ni divhe zwine ra khou tangana nazwo.
Vho-Bukuṭa:	Zwino vhoiwe arali niwana o tou landula ene muṁe a ri ha na thaidzo, vhoiwe zwi ni vhavha ngafhi?

- 16.1 Vhathu avha vha khou amba mafhungo aya vhe ngafhi? (1)
- 16.2 Tshivhangi tsha thaidzo dzi no khou ambiwa afho ndi tshini? (2)
- 16.3 Bulani vhathu VHARARU nga nḁa ha havha vha re afha mafhungoni vho no konaho u vhona uri Ntshengedzeni u na thaidzo naho vha sa divhi zwavho uri ndi ya mini. (3)

- 16.4 Hone ndivho ya dirama iyi ndi ifhio? (2)
- 16.5 Sumbedzani ZWIVHILI zwe Vho-Bukuṭa vha ita hu u itela uri zwine vha khou ita kha Ntshengedzeni zwi songo divhiwa nga muthu. (2)
- 16.6 Vhambedzani mihumbulo ya vhadededzi avha vhlili na wa Vho-Bukuṭa afho mafhungoni e na vhala. (2)
- 16.7 Nangani phindulo yone-yone kha mitevhe yo nekedzwaho:
- 16.7.1 Mutambi mulutanyi diramani iyi ndi ...
- A Vho-Bukuṭa.
B Vho-Ramuntswu na Vho-Raiwedzi.
C Ntshengedzeni.
D Vho-Takalani. (2)
- 16.7.2 Dirama iyi ndi ya lushaka lwa ...
- A likhaulambilu/makhaulambilu.
B tseiso.
C vhulombo.
D fasi. (2)
- 16.7.3 Tshithu tsho lengisaho Ntshengedzeni u wana thuso ndi ...
- A u sa londa ha vathu vha re tsini nae.
B tshikhuna tshawe.
C u ongolowa ha vashumelavhapo.
D u vha tshipondwa tshi shayaho maano. (2)
- 16.8 Kuambele kwa Vho-Bukuṭa ku ni disela muhumbulo-de malugana na fhungo lo dzulelwaho? (2)
- 16.9 Zwo iteaho kha Ntshengedzeni zwi a tendisea na? Tikedzani. (2)
- 16.10 Bviselani khagala vhupfiwa hanu malugana na vhutshilo ha mutani wa Vho-Bukuṭa. (3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA C: 25
MARAGAGUTE: 80